

Ryszard A. Stefański

"Osigurjawane na graždanite pravo na zashtita w nakazatielnija proces na NRB", Stefan Pawłów, Sofia 1986 : [recenzja]

Palestra 32/4(364), 77-82

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

we sprzężenia zwrotne: władzę polityczną także można przekupić np. posłuszeństwem, lojalnością, różnymi usługami.

W konkluzji wszyscy skorumpowani sprzedają swą pozycję czy też władzę wynikającą z pozycji.

Korupcja prowadzi do deformacji społecznego podziału dóbr. Dość nieoczekiwany, ale przekonywający wyprowadza z tego Hankiss wniosek: korupcja może być przejściowo zjawiskiem ekonomicznie i społecznie korzystnym, w szczególności wtedy, gdy skostniała biurokracja staje się zainteresowana w opóźnianiu biegu spraw i pożądanym przemian.

Stąd płynnie i pewien sceptycyzm Autora w stosunku do „wciąż od nowa odżywającej pokusy, by korupcją wypalić ogniem i żelazem”.

Hankiss nie akceptuje tego, ale przytacza pogląd, że „krucjaty antykorupcyjne podejmowane są przez aparat władzy z powodu lęku przed pluralizacją władzy”, uważa, że „korupcja jest chorobą, tak jak chorobą społeczną jest alkoholizm lub plaga samobójstw i tak jak tamtych chorób, nie można jej leczyć objawowo”.

Oceniając korupcję jako wielkie zło, które, niestety, przez dłuższy czas towarzyszyć będzie naszym społeczeństwom, ostrzega Hankiss przed „ogniem i żelazem”, które spowodowałyby dalsze istnienie korupcji, przybieranie przez nią nowych form i żłobienie sobie nowych kanałów. Powołując się na sugestywny przykład prohibicji w Stanach Zjednoczonych, stwierdza, że „każdy zakaz niepotrzebnie ograniczający dynamizmy gospodarcze i społeczne dostarcza coraz to nowych bodźców korupcyjnego omijania zakazu”.

Głębią niezbędną do szerzenia się korupcji jest niedobór, jego więc likwidacja będzie najskuteczniejszą bronią walki z korupcją. Do czasu, gdy trwać będzie niedobór, trzeba dążyć do rozdzielenia niewystarczających dóbr czy usług w myśl jednoznacznych i skutecznych reguł, zapewniając optymalne warunki dla aktywizacji i realizacji reguł wydajności i otwartego wyścigu efektywności.

Ciekawy, choć bliżej nieumotywowany jest przytaczany przez Hankissa szacunek, że w r.1977 w obiegu korupcyjnym na Węgrzech miało się znajdować 3,5% łącznych dochodów ludności.

Prawdopodobnie rezultatem dość swobodnego doboru przez tłumacza trzech opracowań jest fakt, że w pracy Hankissa nie zaznaczyło się w dostatecznej mierze zjawisko wielostronnych powiązań różnych procesów, rozwijających się w społeczeństwie. Stałym niebezpieczeństwem dla ocen i decyzji jest lekceważenie rozległości tych powiązań, a więc i złożoności skutków podejmowanych decyzji.

Byłoby rzeczą bardzo interesującą poddać podobnej, z punktu widzenia metodologicznego, analizie szereg dalszych problemów z zakresu prawa karnego.

Roman Łyczywek

W ostatnich latach w socjalistycznej nauce procesu karnego widoczne jest szczególne zainteresowanie problemem prawa do obrony.¹ Jest to zrozumiałe, gdyż prawo do obrony należy do naczelných zasad socjalistycznego procesu karnego, które zostały zagwarantowane w konstytucjach. Z uznaniem więc należy się odnieść do szerszego zainteresowania się tym zagadnieniem socjalistycznej doktryny. Jest to temat atrakcyjny nie tylko teoretycznie, ale również niezmiernie ważny dla praktyki.

Szczególne miejsce wśród opracowań dotyczących tego problemu zajmuje recenzowana książka.

Jest ona obszerną monografią poświęconą zapewnieniu obywatelom prawa do obrony w procesie karnym Ludowej Republiki Bułgarii. Temat stanowiący przedmiot dociekań autora został opracowany wszechstronnie i ze znanstwem problematyki. Wywody autora charakteryzują się gruntowną i celną argumentacją. Opracowanie to jest traktatem teoretycznym, pozbawionym niemal zupełnie odniesień do praktyki; weryfikacja poglądów następuje w płaszczyźnie normatywnej. Stanowi ono interesujące studium, zawierające oryginalne poglądy autora, poparte gruntowną analizą teoretyczną oraz ciekawie przeprowadzoną polemiką z występującymi w doktrynie opiniami. Praca opiera się na rzetelnym wykorzystaniu bogatej literatury nie tylko rodzimiej, ale i obcej, głównie radzieckiej. Świadczy to o znakomitej znajomości autora piśmiennictwa socjalistycznego na ten temat. Na podkreślenie zasługuje uwzględnienie także pozycji z polskiej literatury.² Za trafne należy uznać referowanie przepisów ustawodawstw socjalistycznych przy okazji omawiania zagadnień szczegółowych, przede wszystkim w obszernych przypisach, które stanowią ważne źródło wiedzy, a jednocześnie nie zaciemniają prowadzonych rozważań.

Pozycja ta zasługuje na wysoką ocenę nie tylko ze względu na swą znaczną wartość naukową i wszechstronność opracowania, ale również ze względu na swe wyjątkowe walory praktyczne. Dla polskiego czytelnika jest ona interesująca przede wszystkim w swej warstwie faktograficznej, chociaż pobudza także do refleksji i stanowi bodziec do dalszych dociekań naukowych.

Zakres pracy jest bardzo szeroki i obejmuje w zasadzie wszystkie ważniejsze zagadnienia związane z tematem. Tę obszerną problematykę autor ujął w sześciu rozdziałach.

Rozdział I poświęcony jest istocie prawa do obrony, a w szczególności takim problemom, jak: zapewnienie obywatelom prawa do obrony jako naczelną zasadą procesu karnego; zapewnienie obrony a prawo do obrony; zadania procesu karnego a prawo do obrony; prawo do obrony a przedmiot obrony; prawo do obrony a gwarancje procesowe; podmioty prawa do obrony; prawo do obrony a funkcje obrony; prawo do obrony jako prawo do obrony własnych praw i ustawowych interesów; prawo do obrony jako procesowa możliwość, a nie obowiązek udziału w procesie; prawo do obrony jako element stosunku karnoprosesowego; zakres prawa do obrony; prawo do obrony jako prawo osobiste; powstanie i ustanie prawa do obrony; treść i cel prawa do obrony; odmowa prawa do obrony; nadużycie prawa do obrony; nieograniczoność prawa do obrony; prawo do obrony a naczelné zasady procesu karnego.

¹ J.I. Stiecowski: *Uogólnowo-processualnaja diejatel'nost' zaszcit'nika*, Moskwa 1982; M.S. Strogowicz: *Prawo obwiniajemoego na zaszcit'iu i przyzumpcija niewinownosti*, Moskwa 1984.

² M. Lipczyńska: *Stanowisko oskarżonego w procesie karnym Polski Ludowej*, Warszawa 1956; S. Kalinowski: *Polski proces karny*, Warszawa 1971; M. Cieślak: *Polska procedura karna*, Warszawa 1971/

W rozdziale II, dotyczącym prawa do osobistej obrony, omówiono: prawo do zapoznania się z materiałami sprawy; prawo przedstawienia dowodów; prawo do udziału w postępowaniu karnym w ogólności; prawo do udziału w postępowaniu przygotowawczym; prawo do udziału w stadium oddania pod sąd; ogólne problemy prawa udziału w postępowaniu sądowym w pierwszej instancji; prawo do udziału w stadium przygotowania rozprawy w pierwszej instancji; prawo do udziału w przewodzie sądowym; prawo do udziału w stadium przemówień sądowych; prawo do udziału przed sądem drugiej instancji i innych stadiach procesu karnego; prawo do składania wniosków, sporządzania notatek i składania sprzeciwów; prawo do składania zażaleń; prawa procesowe specyficzne dla obrony pokrzywdzonego, występującego w procesie karnym w charakterze oskarżyciela prywatnego lub powoda cywilnego.

W rozdziale III została podjęta problematyka obrońcy i jego roli w sprawie. Przedstawiono w nim: dobrowolną obronę według wyboru; moment, od którego obrońca może brać udział w procesie karnym; problemy obrony niezbędnej; zasadę solidarności z oskarżonym; procesowe stanowisko obrońcy; rolę obrońcy w postępowaniu przygotowawczym; rolę obrońcy w stadium oddania pod sąd; rolę obrońcy w stadium przygotowania do rozprawy; rolę obrońcy w przewodzie sądowym; udział obrońcy w przemówieniach sądowych; zaskarżanie wyroku przez obrońcę; rolę obrońcy w postępowaniu sądowym drugiej instancji.

Rozdział IV traktuje o istocie procesowych gwarancji zabezpieczających rzeczywistą możliwość korzystania z prawa do obrony, a głównie o: pojęciu gwarancji procesowych, które zabezpieczają rzeczywistą możliwość korzystania z prawa do obrony; przedmiocie, zadaniach i jedności gwarancji procesowych; podmiotach realizujących gwarancje procesowe w toku postępowania karnego; klasyfikacji gwarancji procesowych.

Rozdział V porusza podstawowe gwarancje procesowe zabezpieczające rzeczywistą możliwość korzystania z prawa do obrony, w tym: domniemanie niewinności jako procesową gwarancję nierozzerwalnie związaną z charakterem i strukturą socjalistycznego procesu karnego; próby odrzucenia domniemanie niewinności z powodu jej niezgodności z innymi zasadami socjalistycznego procesu karnego; próby odrzucenia domniemanie niewinności ze względu na jej istotę; domniemanie niewinności a prawda obiektywna; domniemanie niewinności a psychiczne nastawienie; domniemanie niewinności a stadia procesowe; domniemanie niewinności do wejścia w życie kodeksu postępowania karnego LRB z 1974 r.; domniemanie niewinności w obowiązującym kodeksie postępowania karnego LRB; zabezpieczenie nietykalności osobistej obywateli uczestniczących w procesie karnym.

Rozdział VI zawiera rozważania na temat procesowych gwarancji zabezpieczenia rzeczywistych możliwości korzystania z prawa do obrony w poszczególnych stadiach procesu, a w szczególności: w stadium postawienia w stan oskarżenia; w stadium podejrzenia; przy zabezpieczeniu obecności podmiotów prawa do obrony w razie podejmowania określonych działań karnoprosesowych; przy zawiadomianiu we właściwym czasie podmiotów prawa do obrony o sytuacji pozostałych podmiotów i o podjętych postanowieniach; przy obowiązywaniu zakazu *reformationis in peius*; w stadium procesowego nadzoru nad zabezpieczeniem obywatelom prawa do obrony.

Książkę zamyka krótkie streszczenie w języku rosyjskim i francuskim.

Już sam zakres tematyki pracy przedstawiony wyżej wskazuje na rozległość roz-

ważań. Ramy recenzji nie pozwalają na szczegółowe zreferowanie wszystkich poruszonych tu problemów, toteż z konieczności zasygnalizowano je przy omawianiu treści poszczególnych rozdziałów. Na podkreślenie zasługuje fakt, że spośród gwarancji procesowych wiele uwagi i miejsca poświęcono zasadzie domniemania niewinności. Takie ustosunkowanie się do tego zagadnienia jest słuszne, gdyż domniemanie niewinności ma istotne znaczenie dla realizacji prawa oskarżonego do obrony. Domniemanie niewinności, wyrażając autentyczny demokratyzm socjalistyczny, jest ściśle związane z zapewnieniem oskarżonemu prawa do obrony.³

Zrozumienie zawartych w pracy rozważań ułatwia fakt, że już w pierwszych partiach książki omówione zostały podstawowe pojęcia stanowiące przedmiot analizy. Najistotniejsze jest tu (ze względu na temat monografii) wyjaśnienie, co rozumie się przez zabezpieczenie obywatelom prawa do obrony. Autor zwraca uwagę, że w literaturze niesłusznie zawęża się to pojęcie do prawa do obrony. Zasada zapewnienia obywatelom prawa do obrony — stwierdza autor — nie odnosi się wyłącznie do instytucji obrony, gdyż oznacza cały system norm procesowych, które ustalają i formułują prawo do obrony w ogólności wraz z jego różnymi przejawami, jakie się wiążą z różnymi podmiotami i stadiami procesu (s.11). Należy przy tym zwrócić uwagę na to, że uznając prawo do obrony za prawo procesowe, autor trafnie zakreśla granice między prawem do obrony a prawami stanowiącymi przedmiot obrony, jak również rozpatruje stosunki zachodzące między tym prawem a gwarancjami procesowymi.

Przechodząc do prezentacji niektórych szczegółowych problemów poruszonych w pracy, wydaje się, że dla czytelnika „Palestry” najbardziej interesujące mogą być rozważania odnoszące się do znaczenia działalności obrońcy w urzeczywistnianiu prawa do obrony.

Omawiając procesową pozycję obrońcy w procesie karnym, autor zwraca uwagę, że w literaturze zarówno bułgarskiej jak i obcej nie ma jednolitego stanowiska w kwestii funkcji i pozycji procesowej obrońcy. Nie wdając się w spór, jaki się toczy w literaturze na temat współdziałania obrońcy w wykrywaniu prawdy obiektywnej, autor zasadnie twierdzi, że obowiązkiem obrońcy jest wskazywanie okoliczności faktycznych i prawnych, które przemawiają na korzyść oskarżonego. Zwraca on też uwagę na to, że obrońca obowiązany jest udzielać pomocy prawnej oskarżonemu i w tym celu ma podejmować czynności zmierzające do wyjaśnienia wszystkich okoliczności faktycznych i prawnych, które wpływają na korzyść oskarżonego. Chodzi tu o kwestie które odciążają oskarżonego w całości lub w pewnym stopniu. Obrońca nie ma prawa wyjaśniać faktów, które obciążają oskarżonego, lub takich faktów, które wprawdzie według jego subiektywnej oceny działają na korzyść oskarżonego, ale potwierdzają w całości lub w części oskarżenie.

Działalność obrońcy zmierzać ma do ochrony ustawowych interesów oskarżonego. Istotnego znaczenia nabiera więc określenie zasad, jakimi ma się kierować obrońca przy ocenie, czy dana okoliczność działa na korzyść oskarżonego. S. Pawłow wskazuje, że w kwestii tej doktryna wypracowała dwie podstawowe zasady: zasadę solidarności obrońcy ze stanowiskiem oskarżonego i zasadę wewnętrznego przekonania obrońcy, opartego na okolicznościach sprawy i ustawie. Przeprowadzając dogłębną analizę argumentów przytaczanych w literaturze na poparcie obu tych stanowisk, au-

³ Sowietskij ugotownyj process, pod red. M.I. Bażanowa i J.M. Groszewa, Kijów 1983, s. 64.

tor wykazuje zalety i wady obu tych koncepcji. Krytyczna ich analiza doprowadza go do wniosku, że najważniejsza jest reguła wewnętrznego przekonania obrońcy, ale zwraca jednocześnie uwagę, że nie może ona być rozumiana jako całkowita niezależność od oskarżonego, gdyż: a) stanowisko obrońcy nie może zasadniczo różnić się od pozycji zajętej przez oskarżonego, b) oskarżony zawsze może zrezygnować z pomocy obrońcy, c) obrońca powinien uzgodnić z oskarżonym zasadniczą linię obrony, d) obrońca nie może odmówić obrony. Słusznie zatem konkluduje, że obowiązkiem obrońcy jest podkreślanie tych okoliczności faktycznych i prawnych, które działają na korzyść oskarżonego i wynikają z jego wewnętrznego przekonania opartego na okolicznościach sprawy i mającego uzasadnienie prawne oraz które zgadzają się z istotą obrony w socjalistycznym procesie karnym i zapewniają prawidłowe rozwiązanie wszystkich problemów, jakie powstają w czasie obrony (s. 185). Wprawdzie obrońca obowiązany jest oceniać wszystkie okoliczności z pozycji oskarżonego, gdyż jest mu podporządkowany jako zleceńodawcy, jednakże brak przekonania obrońcy do linii obrony i przedstawionych faktów obniża, zdaniem autora, poziom i autorytatywność obrony.

Analizując tzw. „pozycję solidarnościową”, wykluczającą wewnętrzne przekonanie jako dyrektywę obrony, autor zwraca uwagę na ważne zagadnienie praktyczne, a mianowicie na problem wykonywania obowiązków obrońcy w razie przyznania się oskarżonego w całości do winy. Słusznie autor podkreśla, że trzymanie się kurczowo zasady solidarności doprowadziłoby do przekształcenia obrońcy w oskarżyciela, a to pozostawałoby w sprzeczności z funkcją obrony. W tej sytuacji proponuje odrzucenie tej zasady, jako sprzecznej z istotą obrony.

W kwestii określenia stanowiska procesowego obrońcy S. Pawłow opowiada się za koncepcją uznającą obrońcę za przedstawiciela oskarżonego w postępowaniu karnym. Nie oznacza to, że obrońca jest w pełni zależny od stanowiska i woli klienta. Obrońca jest przedstawicielem oskarżonego w tym znaczeniu, że występuje w procesie z woli oskarżonego lub przynajmniej za jego zgodą, reprezentuje jego interesy i obowiązany jest podnosić wszystkie kwestie, które działają na korzyść oskarżonego. Akcentując samodzielną rolę obrońcy, autor zwraca uwagę, że procesowe prawa obrońcy są niezależne od praw procesowych oskarżonego. Oskarżonemu przyznane jest prawo do obrony niezależnie od innych jego praw procesowych i udział obrońcy nie wyłącza możliwości wykorzystywania przez oskarżonego swoich praw porocесowych.

Niezmiernie interesujące są wywody autora na temat przemówień obrończych. Mowę obrończą autor traktuje jako ważny samoistny środek obrony. Siła oddziaływania mowy obrończej opiera się, jego zdaniem, na jej argumentacji, logiczności, zgodności z wymaganiami ustawy, jasności i precyzyjności, a nie wyłącznie na jej zewnętrznej efektywności, ukierunkowanej na samo tylko oddziaływanie emocjonalne. Nie znaczy to, by autor nie uwzględnił jej formy. Podkreśla, że odpowiednia forma językowa i literacka, struktura i dykcja w znacznym stopniu wzmacniają siłę oddziaływania mowy obrończej, zwracając uwagę słuchaczy i w pełni orientując w stanowisku obrońcy (s. 211).

W konkluzji pragnę podkreślić, że recenzowana monografia zajmuje wyjątkowe miejsce w socjalistycznej nauce procesu karnego. Stanowi ważny wkład do jej dorobku. Wyjątkowe jej znaczenie wynika z jej wartości informacyjnej, opartej na bogatej

bazie źródłowej, rzetelności badawczej i obiektywnego charakteru wniosków. Zastępują autora jest śmiało i kompleksowo ujęcie tematu, który rozwinął z dużą erudycją prawniczą.

dr Ryszard A. Stefański

Z PRAC OŚRODKA BADAWCZEGO ADWOKATURY

1

V Ogólnopolski Konkurs Krasomówczy Aplikantów Adwokackich

W dniu 4 grudnia 1987 r. w Warszawie odbył się zorganizowany przez Ośrodek Badawczy Adwokatury V Ogólnopolski Konkurs Krasomówczy Aplikantów Adwokackich.

W Konkursie brało udział dziesięciu finalistów wyłonionych w eliminacjach przeprowadzonych przez Okręgowe Rady Adwokackie w Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu, Krakowie i Gdańsku.

Jury w składzie: przewodniczący — Prezes NRA adw.dr Kazimierz Łojewski, członkowie — Krystyna Mazur PWST, doc.dr hab. Tadeusz Ereciński — Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, adw. Witold Bayer — przewodniczący Rady Naukowej OBA, adw. Henryk Pieleński i adw. dr Wiesław Łukawski ustaliło następującą kolejność zwycięzców Konkursu:

I miejsce — apl.adw.Zbigniew Tetkowski z Izby warszawskiej

II miejsce — apl.adw.Mirosław Kubicki z Izby częstochowskiej

III miejsce — apl.adw.Maciej Loga z Izby poznańskiej.

Zdobywcy trzech pierwszych miejsc otrzymali nagrody pieniężne, przy czym apl. adw. Zbigniew Tetkowski otrzymał ponadto nagrodę pieniężną im.adw.Witolda Bayera oraz nagrodę w postaci maszyny do pisania. Wszyscy uczestnicy Konkursu otrzymali dyplomy i komplet Słownika Biograficznego Adwokatów Polskich. Konkurs, który się odbył z udziałem około stu słuchaczy, głównie wywodzących się ze środowiska aplikantów adwokackich Izby warszawskiej, wzbudził żywe zainteresowanie.

2

Konferencja historyczna w Klubie Adwokata w Krakowie

Komisja Współpracy z Ośrodkiem Badawczym Adwokatury NRA przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Krakowie zorganizowała 12 grudnia 1987 r. w Klubie Adwokata konferencję historyczną z dwoma referatami: adw. dra Stefana Kosińskiego pt. „Ukształtowanie się kierownictwa polskiego podziemia politycznego i wojskowego w okresie okupacji” oraz adw. dra Edwarda Brożka pt. „Wkład adwokatów województwa tarnowskiego w dzieło Polski walczącej w latach 1939–1945”.

Konferencję zagał adw. dr Kazimierz Ostrowski, przewodniczący Komisji. Przypomniał, że konferencja obecna jest kontynuacją inicjatywy OBA, zmierzającej do